

Majestátní orlí mořští opět hnízdí v České republice

Orel mořský (*Haliaeetus albicilla*), majestátní dravec (řád *Accipitriformes*) z čeledi jestřáboviti (*Accipitridae*), je největším evropským orlem, rozpětí jeho křídel může měřit až 2,4 m, v naší přírodě si jej sotvakdo může splést s jiným dravcem. Areál druhu tvoří široký pás postupující Eurasii ze západní Evropy až k východnímu pobřeží Asie. Žije i v jižním Grónsku. Na našem subkontinentu orel mořský na poslední chvíli, jak se říká, unikl hrobníkovi z lopaty. Ve značné části západní, střední a jižní Evropy jej lidé v minulých stoletích tvrdě pronásledovali a nakonec vyhubili. Teprve cílená ochrana započatá v polovině 20. století vrátila orla mořského do mnohých původních hnízdišť a jeho počty opět vzrůstají. Základem evropské populace jsou páry hnízdící ve Skandinávii a v Rusku. Zejména ve střední a východní Evropě orlí mořští hnízdí ostrůvkovitě, v západní Evropě jsou stále vzácní. Současnou evropskou populaci odhadujeme na 5 000–6 600 párů, což představuje víc než 50 % populace světové.

Jako hnízdící druh u nás orlí mořští chyběli v důsledku přímého pronásledování více než sto let. Poslední hnízdiště v Čechách zanikla v polovině 19. století, na Moravě hnízdili patrně ještě ve 20. letech 20. století. V následujícím období u nás pouze zimovali na jižní Moravě a na Třeboňsku v jižních Čechách,

Orel mořský sedící na hnízdě

Foto Libor Dostál

kde byla – a doposud je – známa naše nejsilnější zimující populace. Jelikož Třeboňsko stále poskytovalo podmínky i pro hnízdění, tedy vhodné lesy i dostatek potravy, v oblasti přírodní rezervace Velký a Malý Tisý opět zahnízdily páry z populací zimujících tam v roce 1971 a v letech 1981–1982 – lze tak usoudit z pozdějších nálezů starých hnízd na dvou lokalitách. Na Třeboňsku bylo také v letech 1978–1985 vypuštěno devět mladých orlů mořských z odchovu německého sokolníka Clause Fentzloffa. Patrně vzhledem k faktu, že mořští orlí

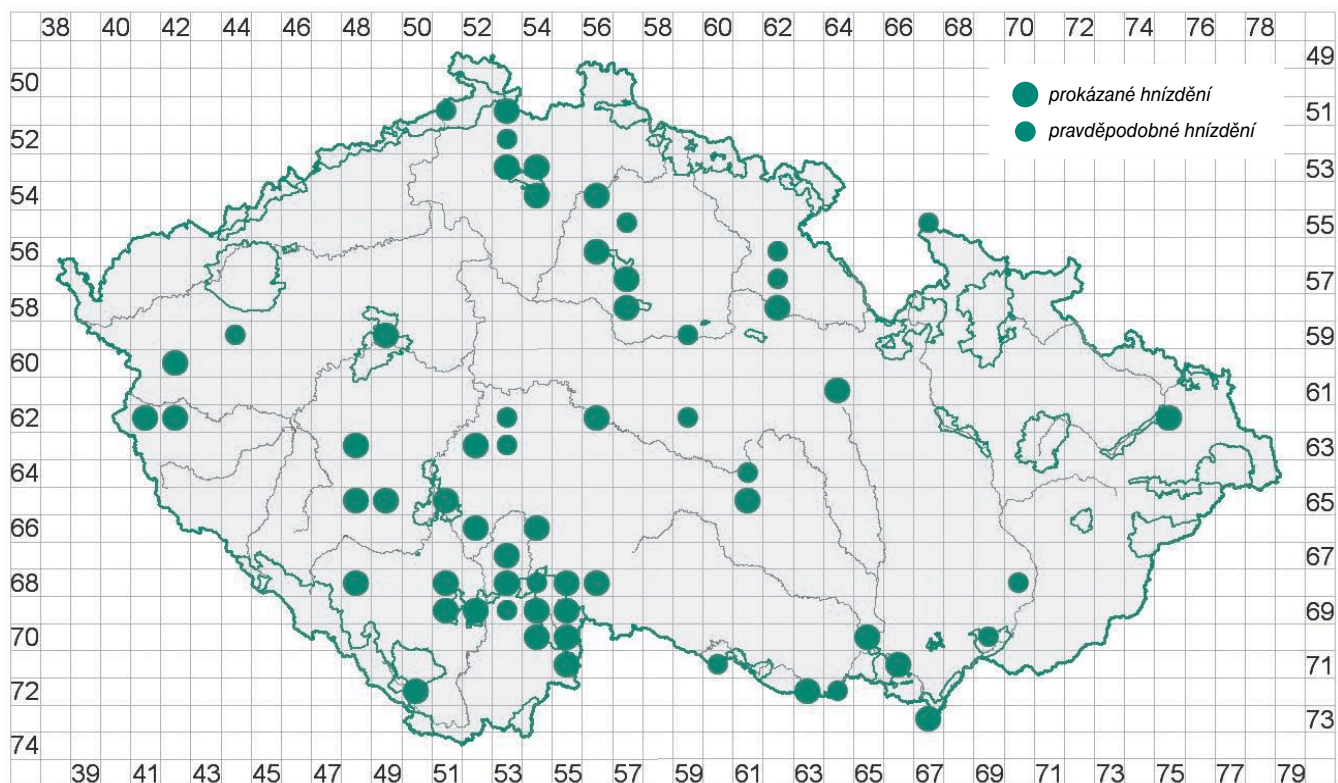
dospívají ve věku pěti let, první zahnízdění páru utvořeného z vypuštěných jedinců se prokázalo teprve v roce 1984, úspěšné vyhnízdění však až v roce 1986. Záchraný program měl velmi dobře zpracovanou metodiku, avšak na obnovení hnízdní populace neměl zásadní vliv, jen napomohl v té době již samovolnému šíření druhu a vzniku přirozené hnízdní populace. Na jižní Moravě byla úspěšná hnízdění zaznamenána až v roce 2004.

Od 80. let 20. století se tedy orlí mořští opět vrátili do naší přírody jako hnízdící druh, jejich počet postupem času vzrůstal, tento trend stále pokračuje, a jak vyplývá z tabulky na této straně, naši současnou hnízdní populaci odhadujeme na 45 až 60 párů (mapa na str. 2 znázorňuje rozmístění hnízdní populace na našem území). Stoupá i počet zimujících ptáků, odhadovaný v posledních letech na více než 150 jedinců. Pozitivní populační trend je patrný i v sousedních státech, v současnosti je hnízdní populace v Německu odhadována na 360 párů, v Polsku na 500 párů, v Maďarsku hnízdí

Odhad velikosti hnízdní populace orlů mořských na území ČR

období	počet hnízdních párů	obsazenost (výskyt v kvadrátech jednotného zoologického mapování České republiky)
1985–89	7–10	17 kvadrátů, hnízdění 5 kvadrátů
1994	10–15	
2000	17 + 4–8 možných	83 kvadrátů, hnízdění 23 kvadrátů
2006	25–30	
2007–10	40–45, možná i 60	

Hnízdní rozšíření orla mořského na území České republiky v letech 2005–2007 (Hora et al. 2010)

přibližně 90 párů, na Slovensku až pět párů a v Rakousku čtyři páry.

Zatímco dospělí střeoevropští ptáci jsou převážně stálí, mladí se po vyvede-

ní potulují. Zejména potulky mladých ptáků ze severnějších hnízdišť mají mnohdy charakter tahu a dokonce i část dospělé populace z těchto končin patrně odlétá

k jihu. Zastihnout tyto dravce můžeme především v nížinách, zejména v okolí velkých rybníků, vodních nádrží a dalších větších vodních ploch. Mimo dobu

Mladý orel na hnízdě

Foto Libor Dostál

Mladý orel u hnízda

Foto Libor Dostál

hnízdění mohou zalétat i dál od vody. Jejich hnízdní revír mívá podle úživnosti oblasti plochu 24–45 km², za potravou mohou výjimečně letět až do místa vzdáleného 20 km od hnízda.

Na pobřeží severní Evropy hnízdí na skalách, ve vnitrozemí, a tedy i u nás, výhradně na stromech. Výraznou přednost dávají rozsáhlým lesním porostům. Hnízdo stavějí ve vidlici hlavního kmene nebo na silné větvi u kmene v blízkosti vrcholu. V jižních Čechách si nejčastěji vybírají borovici, na jižní Moravě buk, hnízdit však mohou i na jiných listnácích či na smrku. Důležitým kritériem je poloha stromu. Orli nejraději volí místo při okraji staršího porostu, s dobrou možností výletu do otevřeného prostoru, vzdálené pouhých pár set metrů od vodní hladiny. Používají svá hnízda po mnoho let a každoročně je dotvářejí, takže jde o stavby značně mohutné, s průměrem 100–160 cm, výškou přes 2 m a hmotností několika set kilogramů. Orli vytvářejí stabilní páry. Na hnízdištích se vyskytují už v prosinci, kdy lze pozorovat zásunbní lety, které však probíhají hlavně od poloviny ledna. Později se mění na svatební, kdy již dochází k páření. Odchovaná mláďata opouštějí hnízdo v polovině června a rodiče je doprovázejí ještě nejméně měsíc. V případě pádu hnízda jsou rodiče schopni odchovat přeživší mláďata i mimo hnízdo. Náhradní snůšku samice klade pouze při velmi brzkém zničení hnízda.

Potravou se nejčastěji stávají ryby a vodní ptáci, v menší míře i savci, většinou jde ale o zraněné, zesláblé či uhynulé jedince, orel mořský patří tedy k takzvaným sanitárním druhům. Zejména v zimním období často hoduje na zdechlinách a újedištích. Denně spotřebuje přibližně 700 g potravy, což odpovídá zhruba 500 g svaloviny. Nejčastější kořisti bývají ryby o hmotnosti 1–2 kg, které dokáže zkonzumovat naráz, ale unese i větší kořist vážící 5–6 kg.

Podle platné české legislativy patří orel mořský mezi kriticky ohrožené druhy, tedy ty s nejpřísnější ochranou. Jako kriticky ohrožený jej vede i Červený seznam ohrožených druhů ČR. Na základě jeho zařazení do Přílohy I Směrnice o ptácích je předmětem ochrany ve třech ptačích oblastech České republiky (Třeboňsko, Pálava, Střední nádrž vodního díla Nové Mlýny). V Evropě je tento druh hodnocen jako vzácný a globálně jako téměř ohrožený. Jako všichni naši dravci a sovy je v rámci Mezinárodní úmluvy o ochraně ohrožených druhů a regulování obchodu s nimi (CITES) zařazen mezi druhy s nejpřísnější ochranou. Ani tato legislativní opatření však na jeho ochranu stále nestačí.

Přestože je více než 40 let veškeré používání jedů proti zvířatům žijícím ve volné přírodě nelegální, každoročně umírají nejen dravci, ale i jiní živoči-

chové po pozření otrávených návnad, například vnitřností, masa či vajec injektovaných karbofuranem. Obdobně závažným problémem je nezákonný zástřel dravců, které stále ještě někteří myslivci považují za nežádoucí druhy, dříve označované termínem škodná. V letech 2004–2005 bylo prokazatelně otráveno šest orlů mořských a v roce 2006 dokonce devět, jeden pták byl zastřelen. Spousta dalších případů však nebyly odhaleny a viníky se nedaří dopátrat a tedy ani potrestat. Pod Českou společností ornitologickou proto vznikl na ochranu dravců proti likvidaci trávením a odstřelem program Volná křídla, na kterém se aktivně podílí i veřejnost.

V některých případech dochází i k vykrádání hnízd jak sběrateli vajec, tak i různými chovateli pro sokolnické účely, oproti přímému pronásledování však tyto aktivity mají na populaci jen okrajový vliv. Každoročně několik ptáků umírá následkem úrazu elektrickým proudem, což je obecný problém ochrany dravců a sov i dalších velkých druhů ptáků, neboť vedení vysokého napětí v krajině nejsou dostatečně zabezpečena.

K dalším negativním faktorům patří rušení na hnízdech, např. při lesní těžbě či fotografování mláďat, či úmyslné ničení hnízd, třeba při nelegálním kácení. Těmto negativním jevům lze zabránit cílenými ochrannářskými opatřeními,

Dospělý pták opouštějící hnízdo s mládětem

Foto Libor Dostál

jako jsou uzavírky proti vstupu osob či zastavení těžby dřeva aj. prací v oblasti 300 m kolem hnízda, a to zejména v raných fázích hnízdění. I kroužkování ptáků, kterých bylo v období let

1960–2007 u nás označeno 172, může patřit k rizikovým činnostem, třebaže výsledky přinášejí důležité informace. Jeho nezbytnost by proto měl každý kroužkovatel důkladně zvážit.

Výrazně kladný vliv má na rozvoj populace orlů mořských intenzivní příkrmování zimujících ptáků rybami či jiným veterinárně nezávadným masem, v některých lokalitách ponechávají osvěceni myslivci orlům ke konzumaci střelenou zvěř. Postaveno bylo i několik umělých hnízd. Právě díky příkrmování se udržela silná zimující populace v jižních Čechách, která dala v 80. letech minulého století základ naší v současnosti nejsilnější hnízdní populaci.

Na Evropském záchranném programu orla mořského se podílejí i tři české zoologické zahrady (v Chomutově, Liberci a Ostravě) a záchranná stanice pro zraněné a handicapované živočichy Aves v Kladně. Se souhlasem evropského koordinátora tohoto záchranného chovu vytvoří dvacetiletý samec narozený v chomutovské zoo chovný pár s tříletou handicapovanou samicí žijící v kladenské stanici Aves. Tam by měl pár odchovávat mláďata, která v případě zdárného průběhu odchovu a po splnění všech zákonných podmínek ochránci vypustí do volné přírody.

O ochraně orlů mořských lze říci totéž, co zaznělo v závěru článku pojednávajícího o čápech černých a otištěného v minulém vydání Zooreportu. Pro udržení a rozvoj populace obou zmíněných druhů, jejichž početní stavy zatím k radosti ornitologů i ochranářů stále rostou, je nezbytné zajistit, aby vlivem špatného lesního hospodaření nezaknily lokality vhodné pro hnízdění a aby v porostech zůstal zachován dostatek hnízdních stromů. V rámci ochranných opatření je rovněž důležité, aby odpovědné orgány zajistily odklad lesnických prací a pohybu osob, tedy nežádoucího rušení, až na konec hnízdního období nebo nejlépe až na dobu po opuštění hnízd mláďaty. Ukazuje se totiž, že díky dlouhodobé a cílené ochraně ptáků i skrze speciální opatření především v oblasti lesního hospodářství přibývají zejména druhy chráněné podle zákona, a to včetně těch, které – jako například orli mořští či čápi černí – v minulosti téměř vymizely.

Mgr. Anna Hoffmannová,
zoolog Správy CHKO Krivoklátsko

Literatura:

CEPÁK, J., KLVAŇA, P., ŠKOPEK, J., SCHRÖPFER, L., JELÍNEK, M., HORÁK, D., FORMÁNEK, J., et ZÁRYBNICKÝ, J., 2008: Atlas migrace ptáků České a Slovenské republiky. Aventinum, Praha. 607 str. – HORA, J., BRINKE, T., VOJTĚCHOVSKÁ, E., HANZAL, V., KUČERA, Z. (eds.), 2010: Monitoring druhů přílohy I směrnice o ptácích a ptačích oblastí v letech 2005–2007. AOPK ČR. – HUDEC, K. (ed.), 1994: Fauna ČR a SR. Ptáci 1. Academia Praha. – HUDEC, K., ŠTASTNÝ, K., et al., 2005: Fauna ČR Ptáci 2/1. Academia Praha. 572 str. (druhé přepracované a doplněné vydání) – ROSENVALD, R., et LÖHMUS, A., 2003: Nesting of the black stork (*Ciconia nigra*) and white-tailed eagle (*Haliaeetus albicilla*) in relation to forest management. *Forest Ecology and Management* 185: 217–223. – ŠEVČÍK, J., et VERMOUZEK, Z., 2006: Pták roku 2006 – orl mořský. ČSO a AOPK ČR, 16 str. – ŠTASTNÝ, K., BEJČEK, V., et HUDEC, K., 2006: Atlas hnízdního rozšíření ptáků v České republice, 2001–2003. Aventinum, Praha. 463 str.